

Gárdonyi Endréné 16 Évesen

Ezen a képen én vagyok tizenhat évesen a kiskőrösi házunk udvarán.

A nővéremmel mind a ketten jártunk óvodába. Persze ott voltak keresztény ünnepek, és azt velünk is ugyanúgy megtartották, megtanultuk az énekeket.

Amikor kicsi voltam, zsidó iskolába jártam. Két tanterme volt, az egyikben első osztálytól harmadikig és a másikban meg negyedik osztálytól hatodik osztályig, szóval három-három osztály egy teremben, és két tanító volt. Jóban voltunk, nagyon jó volt a kontaktus közöttünk, akik iskolába jártunk. Nem emlékszem, hogy valakivel is valami miatt haragban lettünk volna, vagy lenéztünk volna valakit is, mert voltak ugye szegényebbek.

Katolikusok közt a polgáriban már volt antiszemitizmus. Amikor Jam Kiperkor [Jom Kipur] nem mentünk az iskolába, akkor kiírta az egyik katolikus lány, hogy tiszta a levegő, zsidómentes, de viszont a másik az elmesélte -- pedig zsidó lány ült mellette, mind a ketten kitűnő tanulók voltak, és jóban voltak, és mégis. Hát talán otthonról hozta. Az egyik fölírta, a másik meg elmesélte nekünk. Voltak antiszemita tanárok is, úgy éreztük. Mi ugye tanultunk németet már az elemiben, és jobb voltam a többinél. És jött egyszer egy elnök, biztos tanfelügyelő, és a tanárnő, a némettanárnő mondta nekünk, hogy "Tanuljatok németül, mert ha eljön a Hitler bácsi, és ha nem tudtok, akkor mit fog szólni". Ilyen butaságot mondott, és kihívott engem felelni, és nem feleltem olyan jól, mint ahogy kellett volna. Hát zavarban voltam, vagy ideges voltam. Utána aztán nem tudta megbocsátani, hogy én azt direkt csináltam. Hogy nem brillíroztam a német nyelvtudásommal, de biztos izgultam, gondolom, hát ott van egy tanfelügyelő, és nekem kell az osztályban kitűnni vagy brillírozni, hogy az higgye azt, hogy nálunk milyen jól tanítanak.

Szerettünk volna a cserkészmozgalomban részt venni, de nem lehetett, azt csak a keresztényeknek, szóval az volt a szabály, a zsidókat oda nem vették föl. Úgyhogy azt csak kívülről szemléltük. És eléggé antiszemita szervezet is volt, akik odajártak, gimnazisták voltak, és bizony nagyon csúnyán viselkedtek abban az időben.

Édesanyám egy kézimunkaüzletet nyitott 1936-ban. Mikor elvégeztük a polgárit, akkor elmentünk az üzletbe pénzt keresni. Mert nagylányok lettünk, és kellett a szép ruha, a szép cipő, és meg kellett hogy keressük magunknak. De meg is kerestük, ez a probléma is megoldódott. Nem vették el tőlünk, amit mi kerestünk, hanem magunkra költhettük. Akkor már nem törődtek vele, ha ötven fillér volt egy mozi. Vettünk szép bicikliket, női biciklit és szép ruhákat. Nagyon finom anyagokat lehetett akkor kapni, gyapjút. Volt varrónő, akihez elvittük, mindenkinek megvolt a varrónője, és ahhoz ragaszkodtunk. Az is olyan barátnőféle volt, velünk egyidős a varrónő is. Az varrta meg az elképzeléseinket. Elegánsan öltözködtünk, csinosan. Akkor még csinosak voltunk.

Szerettük, amit csináltunk, és sok barátot és barátnőt szereztünk abban az üzletben. Olyan családi volt az a kézimunkaüzlet. Beszélgetni lehetett munka közben. Én a szemet szedtem -- szemfelszedő voltam --, akkor divat volt a selyemharisnyán szemet szedni, és a testvérem az meg mindenfélét, ami kézimunka, kötött, megtanította kötni a kuncsaftokat, meg sablonokról kék festékkel elődörzsölte a mintát, és akkor azt kézimunkázták ki konyhagarnitúrának. Nem volt túl nagy az üzlet, alkalmazott nem is volt, csak mi ketten.